

MAIT METSANURK

Toho = Dia
Anton

513.

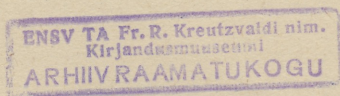
MAIT METSANURK

TOHO-OJA ANTON

„MAA“ KIRJASTUS
TALLINNAS 1916

„Ühiselu“ trükk Tallinnas

J.R. 1782

Дозволено военною цензурою

1.

See oli harilik sõna, kas „orashein“, „ussipard“ wõi „ubaleht“, mis Toho-oja Antoni põllutöölehest heinamaa-wäetamise artikli lugemisel seisatama pani, mõttekäigu kõrwale pööris ja kujutuses halja maastiku põhjal mingi tumedakoelise uinutawilusa pildi kangastas.

Silmad pöördusiwad lehelt kõrwale, pilk jäi kahwatuisse ruutudesse peatama, mis suwe õhtupoolne päike põrandale joonistanud ja Anton tundis enese wajuwat weetlew-uimastawasse wangistusesse.

See oli kui nägematu nõiawõimu kütkestus, kui wete pehmeisse woodesse wajumine.

Peaga äkilist nõksu tehes, kiskus Anton pilgu paelustawalt pildilt, pühkis käega üle otsa, kui tahaks silmi ette koetud wõrgust wabaneda, tõusis üles ja katsus kainelele mõttile wirguda.

Aga uinakust oli järel jäänud ebamäärane kaugusesse kutsuw õnnetunne ja tuhmijooneline tihedasse winase warjatud weetlew pilt, nagu mälestus ununud aegadest.

Anton pani põllutöölehe heinamaa-wäetamise artikliga kappi ja astus õue.

Oli suwepühapäine õhtupool, tare ümber ühtki hinge.

Miira magas aida ukse ees, pea käppel, silmad pilukile. Peremeest nähes tõstis ta korraks kulmusid, liigutas sabaga paar korda mööda muru ja jäi jälle tukkuma.

Kanad siblisiwad õuna-aia ääres, kukk seisis ühe jala peal, pea kõrgele tõstetud ja näis midagi kuulatawat.

Tare wari ulatas juba üle õue lauda ette, õuna-aias saagis rohutirts jalaga siiwa ja kirsipuie lehestiku lähedal päikese paistel kudusiwad sääseparwed tihedat wõrku.

Nii oli see olnud päikeseapaististel suwe-õhtupoolil, ei olnud midagi uut ega iseäralist. Aga nüüd nägi seda Anton kui luulelise nõialiniku läbi, mis lühikesest uinakust silme ette jäänud.

Tema teadwuse pilk oli kinni jäänud kuhugi sügawale iseenesesse, nagu kalamehe õng jõe põhja kõntsasse, kannu külge wõi säga suhu.

Unistades hulkus ta tänawat mööda alla kaasiku poole ja läks oma lapsepõlwe seltsiliste, sirgete walgejalaliste neitsite keskele kõndima, kelle jumedad rinnad ja käsiwarred läbi õreda õlgule wisatud rohelise rüü walendasiwad.

Midagi oli ta näinud, ilusat, weetlewat, ja unistusesse tõmbawat, aga see oli kui siidine pilwesagar õhuks auranud ja järel oli jäänud ainult läbipaistmata põhjatus, sinine ja sügaw.

Mets läks madalamaks, harwade kaske wahelt algas tihedaleheline lepik ja

laokil jäljed koondusiwad looklewaks rajaks, kus oksad sõnalausumataolt minejat silitasiwad.

See rada wiis laiale talwteele, mis madala muruse põhjaga kraawina lepikust kõwerdi läbi käis ja üle soo Puhtalewa külasse läks.

Talwtee äärde kiwi otsa istus Anton, nagu karjas käies pikkil suwe-õhtupoolil oli istunud ja igatsusega talwe oodanud, kui ta seda teed mööda kooli läks ja koolist tuli, tema ja . . .

Äkki selgus lahtisilmil toas nähtud tuhm wiirastus ja nüüd wõis ta waadelda seda kuju wõtnud unistuspilti ja mälestusest teadwusega täiendawaid jooni tõmmata.

See oli Tülba Tõnise uhke tütar Truuta, kellega ta siit üheskoos sajad korrad koju poole tulnud, Ässa Kustas ja Wildi Enn kaasas, mõlemad kui pilkamiseks ja lumme lükkamiseks loodud.

Ta nägi nüüd Truutat nii selgeste, et tema jumekat läbipaistwat näonahka, waljuid jooni, pähklikarwa juukseid ja kitsaspikergusi hallsinakaid silmateri wõis waadelda, luulelik unistuselinik ikka weel silme ees.

See wallawanema uhke tütar, kangekaelne ja ligipääsemata, oli jäänud muutumatuks Antoni meeles tänapäewani, kuna teistest temal, noorelt peakohtumehiks walitud ja kogu kihelkonnas austatud peremehel, lugupidamine oli wähenenud.

Ta oli enesegi silmas kõigist oma kooli-wendest, õdedest kõrgemale tõusnud, isiklise tubliduse, arukuse ning jõukuse poolest, ja kõik nad oliwad tema peale alt ülesse vaatama hakanud. Ainult üks oli jäänud nagu ta oli — Tülba Tõnise uhke tütar Truuta; see ei naeratanud talle lahkemalt, seda waatles ta ikka salajase aukartuse ja warjatud waenuga.

Kas oli lahtisilmil uinakus saadud meeleolu mõju, wõi üksilduses aegapidi wõrsunud igatsuse kihk, mis rahulduseks realist kuju leidnud; wõi äkilise waenutunde hoog selle ainsama uhke ja tugewa wastu ja iha näha teda wõidetuna enese ees; wõi teadmatusest teadwuse pinnale kerkinud paljude põhjuste ühine tagajärg,—aga Anton tabas enese mõttelt — Tülba Truutat enesele naiseks wõtta.

See mõte oli ootamatult tulles teda wõimsalt waldanud, kui oleks kõrgem wõim seda wääramata käsuna awaldanud.

Anton tõusis kiwilt üles. Asi oli otsustatud. Ei olnud kahtlust ega kõhklust, ainult ärewus, nagu ikka suurte otsustuste järel ja tähtsate sammude eel.

Rada mööda läks ta lepikust läbi koju poole, enam selle otsuse hilist kui äkilist tulekut imetledes.

Kas oli ta õigeste walinud? Ei olnudki äkilise otsustuse juures walikut, ega wõinudki walikut olla: wallawanema tütre Tülba Truuta kõrwale ei kerkinud wõistlema ükski kuju, ta oli ainuke, wõrratu, walimatalt walitu.

Põhjused naisewõtuks oliwad olemas.

Peakohsumehe ja piima-ühisuse esimehe ametid nõudsiwad aega, ema oli perenaiseks wana, wend weel noor, tüdrukud talituses hooletud ja poisid wedelesiwad wäljal.

Anton ei olnud seotud, ei nooruse kergemeeliste lubadustega ega täie-ea kainete kaasawara püügi plaanidega. Oli olnud omal ajal möödaminewaid unistusi. Need oliwad aga kadunud kui warase hommiku udupilwed ja peremehe mured ning toime-tused wäljaspool kodu unistuswõõra hinge sulgunud õrnemaile tundmustele.

2.

Walik oli tehtud juba wäljaspool neid. See oli rahwa hää!; jäi järele seda täita wõi täitmata jätta; kolmat teed ei olnud.

Kes ei teadnud, kuhu õue Toho-oja Anton kosja sõites oma hobuse ajab, kelle tulekut Tülba Truuta salajas ootab ja miks ta teised kosilased kõrgi pilkega koju saadab!

Aga asjata oli otsitud vähemaidki wastastikuse lähenemise tunnusmärke ja oldi otse pahane, et nemad nii wähe keelepeksuks ainet andsiwad.

Nad oliwad peaagu waenulised, see wallewanema uhke tütar ja Toho-oja noor peremees, ning kirikuteel isa kõrwal wedruwankril istudes wõttis Truuta waewalt märgatawa peanikutusega Antoni terwituse wastu.

Harwadel pidudel ei oldud neid kahekesi nähtud ja teiste seas wõis igaüks kuulda nende terawat waenulikku sõnawahetust.

Oldi kuri nende külmuse peale ja pandati ennastsalgawa uhkuse pärast; keelepeksjate kannatus oli katkenud, sealt hamba alla ainet oodates.

Nüüd oli nende tund kord tulnud.

3.

See sündis mõni nädal hiljem, kui lugejad walgis rõiwis paari wiisi, õpetaja mustas mantlis ees, käed ewangeliumil risti, pühalikult kirikusse kõndisiwad ja üle roheliste puielatwade selge taewa poole kõlas:

„Oota, minu süda...”

Kogu kihelkond oli seda waatamas, silmad läksiwad wanadel wesiseks, nooremad paniwad sosistades pead kokku, liigutus oli üleüldine, mõju sügaw, puhtad taskurätikud wõeti wälja, pühitati silmi ja siis pandi jälle rätikud hoolega neljanurgeliselt kokku ning tasku.

Anton ja Truuta seisiwad lähestikku — seda oliwad paljud näinud ja nimelt oma silmaga, aga nutuks ei olnud nad küllalt kurwad ja sosistamiseks puudus wist põhjus; tõsiselt ja waikides laskisiwad nad pühaliku rongi mööda minna ja sammusiwad selle järele kirikusse, Anton peremeeste

sekka ette pinki, Truuta altari lähedale isa kõrwa.

Pettumus oli suur ja kõikide tähelpanek pöördus jälle lugejate walgete riiete poole.

4.

Aga see, mis tähtsa päewa pühalikus osas ei sündinud, tuli ilmalikus lõpus.

Maanteel tolmaawa liiwa pilwede sees algas kihelkonna peremeeste ja perepoegade wahel wõiduajamine.

Kraawi perwele taganedes wahtis jalahwas hullumeelist kihutamist ammuli suuga ja hingas hobuste wäledust imetledes rehwide ja kapjade alt üleslendawat tolmu, sel kombel tähtsa päewa hiilgawat lõpunumbrit aineliselt maitstes.

Anton ja Truuta läksiwad jala koju, tolmust hobuseteed põlates, mida neil siiski pool wersta tuli käia.

Nad ei wahtinud möödakihutajaid ega jäänud teiste sekka kraawi kaldale kohkunult konutama.

„Poolnarriid“, ütles Truuta kõrgilt hobusemeeste kohta.

„Mis nad ei piass kihutama, kui kõik sii kupatus neid ammuli suuga imestab“.

„Üksteese wäärilised“.

Siis pöörasiwad nad maanteelt täna, wasse, mis längakil roigasaiast piiratult wiljawäljade wahelt sohu wiis.

Wälja all linaleo weeres kiwide otsas wõeti jalad lahti ja hakati siis lõunase päikese paistel mööda sooheinamaad õredate noorte kaskede ja hallpaju põõsaste wahel rada mööda astuma, kus wesi warwaste wahelt ülesse lirtsus, riided kõrgele kääriti, paljad sääred wälkusiwad ja naistel saapad ja sukad särjekirju säärepaelu pidi käe otsas rippusiwad.

Nende ees käis kirikulisi ja taga, mindi mööda ja teretati meelitawalt, aga lähedal ei julgenud keegi kõndida.

Aga mis oli siiski nähtud, mis oli kuuldud, mis aimatud ja tähele pandud! Ei olnud täna päew palaw ega soo pehme olnud. Midagi suuremat, midagi kõrgemat, midagi põrmust hinge ülendawat oli nähtud ja kuuldud. Oli julgust elamiseks ja rõõmu töötamiseks, oli mõtet olemasoluks!

5.

Kuidas ununes kõik, mis maine ja tühi! Ei räägitud lugejate rõiwastest, ei õpetaja manitsusjutlusest ega wõiduajamisestki koduleel.

See ei olnud mõne sulase armujaht teenijatüdruku järel ega popsi arg piiramine peretütre ümber. See ei olnud perepoja öine küüniroman ilusa karjatüdrukuga ega keskmise peremehe kosjaplaan.

See oli midagi suuremat, erakorralisemat, igapäewasusest üleulatawat, see andis

meelekujutusele lendu ja kõnele hoogu, see ülendas meelt ja tiiwustas hinge.

Need kaks oliwad nende kõigi sarnaseks saanud. Sellest järeldati: meie kõik oleme nende kahe sarnased. Maksab elada, olemasolul on mõte.

6.

Üleüldiste mõtteteadliste arutuste ja järelduste juurest mindi üksikasjade põhjalikumale vaatlemisele.

Kas oli üheskoos jala kojumine kiriku õues otsustatud, sel silmapilgul, kui kõigi tähelpanek lugejate uutel rõiwastel ja ehmunud nägudel wiibis, wõi oli saatus ise nad koduteel kokku juhtinud, selles asjas läksiwad teated ja otsused lahku.

Raba Mari oli küll oma ihusilmaga neid pärast kirikut kõnelemas näinud, kui mehed hobust seades sigarid süütasiwad ja naised istet kohendasiwad. Anton öelnud Truutale: „Tia, lähme õ'ge jala wõi? Tii tolmab jäledast, trotsib ilmaaegu rõiwid“.

Aga Raba Mari juttu ei ustud, ta oli popsi tütar ja wanatüdruk.

Igatahes peeti aga kokkurääkimist kiriku juures wõimalikuks ja sarnastati Antoni ning Truutat selle läbi hariliste surelikkudega:

„Mis siss sest on, kui nad ka kokkurääkisiwad; igaüks tiib nõnna“.

Maanteel oliwad nad kõrwu käinud, selle kohta oli wääramatu tõendus: Miku

Ann hakanud neid mööda minnes wahtima ja jäänud kas wõi Sopoï Otto hobuse alla — see wõik täkk, teate küll, wars toodi Wesnerist — aisa ots tõuganud õlasse ja lükanud Anne upakile kraawi perwe peale.

Anton aidanud oma käega üles ja ütelnud weel kurjalt:

„Mis sa tõllerdad kesk tiid! Kas sa 'i nää, et wõeduajamene lahti!

Mis peale Ann jälle jalule saades öelnud:

„Ole sa tuhandest terwe!“

Soo teelt aga kõneldi kuulajale kõrwasisse üksikasju, mis kui sookaela lehk palawa niiskuse leitsega rammestawat roidumust sünnitasiwad. Algati hommikul, kui tööle minnes uni silmist läinud, unustati keskhommiku uinak, wahetati wikatit luisates lauseid, jätkati lõunalaua arutusi inimeste sarnasusest ja heideti õhtusöögil ning põhku pugedes nalja inimlikkude asjade üle, mis neilgi kahel warsti wõida juhtuda.

7.

Anton arwas pulmad hilisel sügisel enne jõulu pidada. Küll peeti ka kewadel pulmi, oliwad isegi mõned perepojad maikuul, walguse, lillede, lehtede ja linnulaulu ajal pikas rongis wedruwankritel kiriku poole kihutanud ja esimest ööd noore naise kaskedega kaunistatud tahakambrisse ilma silmast warjule wiinud.

Aga sügis oli sünnipärasem peakohtumehesest peremehele. Kogu kihelkonna rikkamaid meelde tuletades ei leidnud ta kedagi, kes kewadel kosja oleks sõitnud. Sügisel oliwad oma nuumatud sead, raswased anid ja wahutaw ning kääriw keswawesi. Ja kuljuste ning aisakella helinal sõidetakse ilmatu pikas rongis saanidega üle külmanud soode, lume tuisates ja ülemeelikute poiste uisates.

8.

See oli kui pühapäine helk, milles Anton nägi maailma ja inimesi, mis meeles lõi pühapäise olu ja töö sunni ränkust unustada laskis.

Seal kusagil kaugel oli walguse hallikas, nagu päike pilwede taga, mida me ei näe, mille walguses kõike näeme.

Imelikuna näisiwad nüüd möödaläinud aastad, mõttetud ja igawad, kus hommikust õhtuni tööd oli tehtud ja magama mindud, et algada samasugust päewa, ei mingit mõtet muud kui jõuda õigel ajal lõpule ja algada uut tööd; nii päewast päewa ja aastast aasta.

Miks ei olnud ta seisatanud mõtet otsides ja tüdimust tundes, miks ei kihutanud teda ajuti idanew kihk külasse, kui laupäewa õhtuti neiud puhtis rõiwis undruku kahisedes üle õue läksiwad ja tema eest oma aset küüni pehmeis heintes ei oleks peitnud?

Mis tasu ta oli oodanud masinliku töö eest, hommikust õhtuni rühkimisest, ning vähemaistki elulõbudest eemalehoiust?

Ja nagu hiljaks jäänud, haaras ta kinni uuest elust, milles oli walgus ja mõte.

Ta ärkas hommikuti ja wiitis woodis silmapilke, mil teadis ainult olewat üht ilusat asja hinge taga, mis hiljemine iseenesest meelde tuleb. Nii oli ta ärganud lapsepõlwes pühapäewa hommikuti ja teadmata, mis päew on, isesugust õhku ümbritsemas tunnud ja rahule ning waikusele andudes mõtet pingutamata oodanud, kuni selgub iseenesest, miks ei ole ruttamise kiiru õues ega äripäewasele tööle asumise rahutut rühkimist.

Wiimaks tuli tal meelde, ja nagu oleks Truuta kambri ukseks seisnud ja waadanud, kargas ta woodist waewata wälja, hommikust wiludust ja unisust unustades, mehise ja ärksana esineda tahtes.

Ja siis tegi ta kõik Truuta silma all, jättis sulastele kurja sõna ütlemata, kui need rukki hakki tehes wihkude wahel wilkat keerutasiwad wõi pea wiltu peale paniwad; häälgigi oli madalam ja kõlawam, kui ta wilka tegemiseks lähedast lepiku weert soowitas ja haki pead ise õigeste kohendas.

Pärast lõunat wihkudel lamedes waewatud ristluid wenitades ja küürutusest kangenud selga sirutades oli nii hea iseeneses kellegagi kõnelda ja tulewaste tööde üle asjalikult aru pidada. Oli hea niisama waikidagi, rukkipeast üht iwa teise järele

lestast puhastades hamba alla pista ja üle rohelise ladwa taewa sinasse wahtida.

Ei olnud ta ennem unistuste mõnusesse andunult wihkudel lamedes kuiwal lõikuse ajal minutitki wiitnud, ja mitte niipalju ahnuse pärast kui ülearust silmapilku puhkamises logelemiseks pidades ja ennast oma perega laisklemiselt tabada peljates.

Oldi imestanult liigutatud, kui peremees juhest leides teenijat omaste käekäigu järelle päris ja wägewa kohtumehena mõnele, kes ülekohut kannatanud, kaitset kindlustas. Juleti kõwemine kõneleda, oli kadunud Antoni waikimise raske rõhuwus, saiwad kuuldawaks inimeste rõõm ning mure ja endise hirmul ruttamise asemele asus rõõmsa tööhimu erksus. Edenes hoogsamalt töö ja Anton näis aimawat isegi endise walju ükskõiksuse ja hirmul hoidwa waikuse halwawat muljet.

Oli tarwis tasuda osawõtliku lahkuse ja julgustawa naljaheitega mõndagi endisest ülekohtust.

Kas saiwad nad aru, mis mõju nende kurwas, waljus, masinliku hoole ja karwapealsusega töötawas peremehes selle muute oli toonud? kas aimasiwad nad, mis Anton õhtul pikkamisi üle krõbisewa rukkikõrre waikides koju poole kõndides oma meeles mõtles?

Waikisiwad nemadki ja igaühel tuli meelde see, mis neil peale töö weel waraks oli, kodus wõi kaugel, kelle järele igatsus käis ja keda wäsinud käega kaenlasse wõt-

ta oleks tahtnud ja siis uinuda, selja valu ja homse warase tõusu hoolt unustades.

Päew oli weerenud, lääs kuumas kui lõpule küdenud rehe ahi, kirde ja kakk lõiwad tuhmiks kui raud ja mets wälja weeres mässis enese läbipaistmata salapärasesse rüüsse.

Siis söödi õhtust, wäsimusest waikides, ainult lusikate klõbinat kaussides ja ühe-toonilist rüüpimist oli kuulda, jäeti kõik ehalemineku kawatsused katki ja kobiti kohe küüni wõi aidalakka.

Anton heitis tagakambris woodisse, pani käe harjunud kombe järele põse alla ja ristluie valu unustades waatles ta woodi ees seiswat saledat naist, kelle waljujoonelisel näol päewa raskuse tasuks heakskiitwa osawõtu ilme oli. Siis wajusiwad silmad kinni ja raskes unes ununes waewatud liikmete valu.

9.

Wõib olla, lugesiwad teenijad Antoni näoilme, sagedaste unistades nägematat pilti waatlewa pilgu ja muutunud meelelolu salakirja ja awaldasiwad seda kirikust tulles wõi pühapäewa õhtul ülesoo külas simmanil tantsu wahel sõpradega uudiseid sositades. Igatahes leiti uusi tõendusi, tehti kindlamaid oletusi ja saadi uusi wõimalusi sellest tähtsast asjast rääkida. Wana taari pärale kallati ülewalt uut jätku juurde ja wõidi jälle ablalt jänu kustutada.

Katuse parandamine Toho-ojal rukki-lõikuse järele, tööde waheajal, leiti ka paljutähendaw tunnusmärk ja teiste suuremate sündmustega ühenduses seisew ettewalmistus olewat. Niisama palju-ütlewaks peeti Altmurru saunanaise tühjade kätega tagasi tulekut Toho-ojalt, kui ta emmise poegimise järele pörsast läinud otsima, aga Anton talle ütelnud: „Kuluwad eneselegi ära!“ Ja ometi olnud emmisel terwelt kümme pörsast!

Kallisaare popsitoa Kai tulnud laupäewa õhtul hilja mõisast rukki wakamaad põimamast, lasknud otse läbi soo ja raba ning näinud oma lihase silmaga, kudas Anton Wäljawahi Antsu padriku weert mööda Tülba poole hiilinud.

Seda rääkis Kai sosistades ja naeratas kui inimene, kes kõigest inimlikust aru saab, aga seda andeks suudab anda. Et Kaiel enesel siin ilmas palju inimlikku oli juhtunud, et ta sellepärast liiga agaralt teiste juures inimlikku otsis, seda teati ja kaheldi tema jutu juures, aga kuulati seda ometi huwitusega ja jutustati edasi esimesel võimalusel, meelekujutuses peakohtumehe öise käigu üksikasju waadeldes.

Kui paljudele, kes ehal käinud, andis jutt Antoni ehalkäigust jõudu elamiseks ja usku enesewäärtusesse! Tähendab, Anton, keda kõik austawad ja kelle ees kogu kihelkonna kuuepäewa peremehedki mütsi maha wõtawad, on samasugune kui nemad; järjekult on nemad samasugused kui Anton, samasuguse lugupidamise wäärilised.

August lõppes kibedas töös tõuwäljal, kus rõugud kollaste elewantidena tõusiwad ja wareste mustawad parwed pudenenud teri nokkisiwad. September läks ka rutulises rühkimises, et kaera hagu ei wariseks ega kuprad linawäljal kuiwama ei lööks. Sarwilised kuprasarrad wahtisiwad põtradena tuhmilt wäljalt, kus arwad ohakad õitsemist lõpetasiwad ja seakari wiimseid naadilehti noppis. Oliwad katkujatel käed kopras ja sugejatel sõrmed kanged ning linaligudel meestel püksid wärwlini märjad.

Ununesiwad selle juures waimlised huiwad ja meeles oli pikkil õhtupoolil rehetoa niiske lämmi, mis õhtul kõik kui emapõu wastu wõttis ja päewaseid kannatusi pehmendas.

Kui aga Mihkli päewaks esimesed lambad tapeti ja õhtul supikausi ja kākiliua kõrwal maksad, kopsud ja magunahad aurasiwad, siis oliwad ka wälised tööd weerekorral.

Wõis jälle hinge tõmmates ümber waadata, pikkil õhtuil külauudiseid korrutada ja neist ilma elu ja inimeste üle sügawaid järeldusi ja erapooletuid otsusi teha.

Sel ajal hakkasiwad kuulujutud Toho-ojalt laiale lagunema, nagu wette wisatud kiwi sõõris lained, mis ikka kaugemale ja kaugemale, kuni kihelkonna piirile jõudes waikse wirwendusena pikkamisi raugesiwad.

Wist oli sulane Ants, keda Anguwahiks hüüti, laineid lööwa kiwi ettewaatomataalt wette wisanud.

Ants oli noorena eemal suure kroonu-metsa weeres isaga seltsis kogu kihelkonnale tarbepuid muretsenud. Pärast isa surma ei olnud tast üksi enam asja ja ainukene asi, mis ta weel otsida oskas, oli heinahangu puud. Oli hangupuu ka lihtsam leida, kui paenardid, jalassed, adrakured wõi rangi paled. Ükskord aastas nähti Antsu metsawahile külla minewat, pudelikaelaots pendsaku taskust wäljas, ja siis wõis ta keelmataalt kroonu metsas kolada. Seal käis ta hommikust õhtuni, ülespoole wahtides, kirwes kaenlas, küngaste ja kuiwanud okste otsa komistades ja igat kolme- wõi neljaharalist puud nähes läbi nina hüüdes:

„Ess sest saa jälle ia angupuu!“

Nii käis ta mööda metsi ja warustas kihelkonna peremehi puuhangudega, kuni Tülba Tõnise ja Toho-oja Antoni eeskujul teraswiglad tarwitusele wõeti ja Ants sula-seta pead pidi toitma.

11.

Sündmuste käik, millest wäljaspool wist Anguwahi kaudu kuuldi, oli järgmine:

Kargel sügise hommikul, kui päike werewa rattana Puhtalewa wälja tagant kerkis ja esimesed kiired öisel härmatisrüül

helkisiwad, astus peremees ees, Ants järel õuewärawast wälja ja otse üle kõrrewälja metsa poole, mõlemil kirwes kaenlas, säärega saapad jalas.

Noore metsa sein oli sajawärwiline, kased kiriwad, haawad lillakad ja lepalehed kohati halla ja rooste all tuhmenenud.

Peremees astus ees, natuke nõtkuwal sammul, mis ta pika paendlase kaswu saledust suurendas, Ants ruttas hüpledes järele, näol ootuserõõmu ärewus, huuled puhmaliste walkjate wurrude all wallali.

Esimeste kaskede alla jõudes tegi ta mõne pikema hüppe ja ütles peremehe kõrwale jõudes liigutusest katkenewa häälega:

„Küll siit saab äid angupuid!”

„Mis kurat sa nendega tiha tahad! Meil omal raudangud isegi!”

„Ma mõtlesin, et . . .“ Ja Anguwahi lause katkes enne lõppu pettumuse nukrusest.

Anton jäi walgetohulise kase tüwe juurde seisma ja käskis Antsu sinna tulla. Siis joonistas ta kirwe terawa ninaga siledale tohikule kõwera joone.

„Mis sii on?”

Ants waatas wilksti peremehe otsa, walkjad puhmalised wurrud tõusiwad kui lenduminewa warblase siiwad üles ja silmale ümber ilmus tuhat kiirt. Nii naeratas ta.

„Isi oled aupärast meistremehe poeg, ei tunne sedasama. Kassa'i tia, misukesed saani küllepuud olema piawad? Just niisukese kõwerusega. Ega neid's paenutada saa; sii piab juba nõnna kasnud olema.”

„Õige küll, kadunu isa a'al a'asime neid puid mitu korda kui tulega taga... Ja makseti hinge hinda. Wa Kassi Märt akas naist wõtma — ta wõttis wa' Laisa möldre tütre — päris tütar ei üteldud olewatki — wist kõrwalt saadud; mõned räägiwad, et Murru Kristjani oma; mine wõta kinni, pallugi räägitasse... Mis ma n'd tahtsin ütelda?... A neh, Kassi Märt hakkas naist wõtma, käis kadunu isa kääst tellimas. Eks isa rumalast piast lubas otsida. A'asime paar nädalit möda kroonu metsa ümber — ei midagi! Isa läks ütel tesele: nii ja nii on, puud ei leia. Wa Märt oli äge miis, kätatanud pääle: piad leidma! Kas ma naese wõtmata pian jätma!”

„Ah ütelnud nõnna: kas ma naese wõtmata pian jätma?” küsis Anton wahele.

„Just nõnna ütelnud: kas ma naese wõtmata pian jätma wõi popsi kombel lihtlase saaniga pulmapäewal keriku sõitma!”

„Wõi nõnna ütelnud?”

„Just nõnna. Ta ju suure kuha pere-miis, omal aal kah kohtumiis ja wallawinem olnud... Ei sel aal lähnud ükski õige peremiis nukilese weerega saanis keriku... Nüüd mõned vähemad on juba leppinud ilma... Ega ole ka kerge saada... No ja, kos kärkinud ja paukund kui kole. Sii muedugi midagi ei aedanud. Siss pakkunud isale iad inda, joosime weel nädalapääwad ringi, ennegu leidsime. Päris kõrralikud küllepuud ei olnud, aga egas's naist ka wõtmata wõenud jätta...”

Antoni näol oli pilwine ilme.

„Aga kui ei oles leidnud?” küsis ta wiimaks.

„Noh, siss oles teene asi olnud ... Aga sii kõrd leidsime ja Märdil sai naene wõetud. Pistnud isale weel poole toopi pihku, kui puud ära wiis. Ega's ta alb miis olnud, muku, tormikas ja natuke uhke. A' es ta olnud ka suure kuha peremiis ... Teie koht on siski weel kriipsuke suurem ...“

Anton hingas korra sügawamalt, pigistas ahtakesed huuled weel kõwemine kinni ja ütles wiimaks:

„Mine sa õige wassakut kätt, kui leiad niisukese kõwerusega puu nagu näedassin, pane tiu pärast, maha ei maksa raiuda; ega sa kroonu metsas ole. Keskhommikust wõid koju tulla ...”

Teine läks teisele poole.

12.

See oli ajajärk, kus seal nurgas kõwerate äärepuiega saanikorwid moes oliwad. Äärepuu pidi kõwer kaswanud olema, nii et seljatoe poolt esite jalamaad õigeste tuli, siis kumeras joones alla käänas, niisama kumeras jälle üles peapuuni ulatas. See oli windla pea sarnane kõwerus, ja kaswab niisugusid puid palju!

Niisuguste küljepuiega saan pidi igal peremehel naist wõttes olema, kui ta lugu-pidamist ja austust tahtis wõita, kui meeste

pilke ja naiste naeru alla ei tahtnud langeda.

Oli isegi koht kindel, kus õige peremees oma pulmasaani pidi teha laskma. Kiriku lähedal sepikoja kõrwal oma suures töötoas, mis saani ja wangerde puuwärkisid kui luukeresid laeni täis, elutses ja töötas Mõhe Juhan, halli prohweti-habemega ja palja pealaega wanamees. Kesk töötuba laastude sees paku otsas istudes ja aegajalt piibust pilwesagaraid õhku lastes wõttis ta peremehi wastu, waewalt pilukile wajunud silmi raskete hallide kulmupuhmaste all awades ja teretust ümisemisega wastates. Wõib olla, et ka üks pilk kaasatoodud puie peale langes, siis aga silmalaud enam ei tõusnud, pilk wiibis jalge ees laastudel ja külamees wõis asja pikalt wõi lühidalt rääkida, ühtki sõna waele ei öeldud. Küljepuud pidi igaüks kaasa tooma, kõik muu muretses Mõhe Juhan. Oliwad aga küljepuud wiletsad, siis heitis wanamees tooja nähes ühe pilgu nende peale, ühe ainsama pilgu. Siis tõttas tooja wabandama: paremaid ei olla enam, raske olla leida, kõik juba raiutud...

„Wõllaru Reinul olid veel wiletsamad...” ümises Mõhe Juhan.

Häbistatult läks saani tellija minema, rumalat moodi ja Mõhe Juhanit maa alla wandudes. Läbi lahtise ukse kuulis Juhani naine mehe kõnet noorikut ihaldaja pere-mehega ja kandis selle häbi ilma ette.

Kui mitu korda oli Antongi mõne nooremehe saanilugu kuuldes naeratanud. Nüüd

oli kord enese käes ja asi tõsisem kui ta arwanud.

Juba oleks ta haljateralise eila ihutud kirwe mõnegi kase tüwele langetanud, aga tagasi hoidis seda Mõhe Juhani puhmaliste kulmude alt tulew hindaw pilk.

13.

Kaks päewa hulguti Toho-oja metsas, aga kirwest ei pandud ühegi kõiwu külge; isegi Anguwahi teadupärast pandud puud jäiwad puutumataks.

Kumbki käis oma rada, mets wõeti tüwi tüwelt läbi, kummalgi oli oma piirkond, kokku saadi koju sööma ja õhtule minnes.

Kase kõweruste wahtimine ei waldanud waimu täieste ega olnud wäsitaw, jäi aega unistuseks ja tuttawaid kohti käies lendu tõuswate mälestuste waatlemiseks.

Need kõik siin oma metsas oliwad karjapoisi põlwest armsaks saanud kohad, iga kiwi otsas oli istunud, iga kõrgema kõiwuga eluaegne sõprus sobitud ja tunnistuseks tohikusse tärked lõigatud.

Wõis uueste unistada neid karjapõlwe unistusi, mis pikkil igawail õhtupoolil meelekujutuses kangastusiwad kui silmapiiri tagast tõuswad ja aeglaselt üle sinise kummi rändawad kuiwade pilwede karawanid.

Need oliwad pildid nägemata maist, olemata linnadest, tegemata wägewaist tegudest ning wõimatuist juhtumisist.

Kuidas oliwad need unistused pühitud peast, kui esimestel tööpoisi aastatel hing-puhult jõudu tuli pingutada, et mitte milleski meestest maha jääda! Kuidas puhketundidelgi unistuste asemel ainult varjatud hool ja mure südames oli, et aga isa ja sulaste silmis mees olla, et wagu oleks õige kui nõör ja kaar mitte kitsam kui neil.

Seitsmeteistkümne-aastaselt näis ta tugevam haiglasest isast ja kangem kahekümneseitsme-aastasest sulasest; kaheksateistkümne-aastaselt hakkas üksi wiljawooriga linnas käima ja ajas wallamaja juures peremeestega julgelt ja wabalt juttu kui wana mees.

Ja kui ta enese mehena meeste seas tundis, olgu kodus wõi talgul töötades, olgu linna turul, kiriku-õues wõi wallakirjutaja kantseleis, tuli uus mure, suurem ja raskem senisest.

Jsa oli enese kiwa kaalumas ära katkestanud, jäi ikka enam ja enam tööst eemale, Anton pidi peremehe ikke enese peale wõtma, ja Toho-oja talu au oli talle ülem kui nooruse hõlbud.

Ta teadis, et isatalust ainult austuse ja lugupidamisega räägiti, tema süü läbi ei pidanud see muutuma. Toho-oja oli olnud ja pidi olema esimene kihelkonnas.

Ei jäänud südames ruumi unistusele, ja kewade õhtuti külast kostwa armulaulu kaja kustus igapäiste kainete kawatsuste seas kui wiirastus heledas walguses.

Nii oliwad läinud aastad üksteise järel ja Toho-oja talusse ikka uusi muresid toonud. Oli tarwis alati ehitada, laiendada, kohen-dada ja uuendada; oliwad ajada oma asjad, walla asjad ja seltsi asjad; ei tulnud mil-laski pikka puhkeaega, ei olnud otsa näha hoolet ja murel.

Ja kui nüüd karjapõlwe — ainukese unis-tusaja — mälestused tõusiwad, nähes neid tuttawaid halle istmeid sammeldanud kiwi-del, aasta nummerdega märgitud kasetü-wesid, oma käega istutatud kuuskesid ja ti-hedas lepikus tehtud süllalaiuseid laase, keskel halja künkakesega — siis ärkas igat-sus kellegi järel, kellele ei oleks ta ainult peakohtumees ja esimene peremees ja esi-mene ümberkaudsuses.

Jalge all kahisesiwad kuiwanud lehed, kuulmatalt lendles kolletanuid okstelt alla ja latwade nukker kahin oli kui lahkumise-eelne waikne kõne, saadetud arwaist oh-keist. Eemal piiksus aralt lind, nagu hüüaks üksilduse ahastuses hirmunult laiale lendanud seltsilisi, ning tõmbitiwne wares lendas raskelt üle metsa.

Ja kihutatud ebamäärasest igatsusest astus Anton kiiremine metsa all edasi.

Aga tarwilikku puud ta Toho-oja met-sast ei leidnud, Ants ka mitte.

14.

Kas oli Ants asjast lobisenud wõi tüh-rukud meeste metsas hulkumisest aru saa-

nud, aga kella helinana käis kuulujutt üle kihelkonna, tungis majast majasse, puhus tuulehoona üle kõrrewäljade ja kolletanud metsadest läbi: Toho-oja Anton otsib kosja-saani küljepuid.

Enam tunnistusi ei olnud tarwis.

Nüüd' mindi peenustesse ja üksikasjadesse: loeti sigu, mis sulgu pandud ja weel pandakse, koguti teateid nende suuruse, wanuse, raskuse ja pekipaksuse kohta; arwati aned üles, mis õllekannude waele pulmalauale asetatakse (seda mõtet ei saadud lõpuni mõelda, kanged neelmed hakkasiwad käima), keedeti waimus juba sültisid ja küpsetati saiu.

Kui toidu-ained nende mitmekesisuse, wäärtuse ja hulga poolest läbi oliwad, mindi mõrsja weimewaka kallale, pöörati see põhjani pahempidi, soriti, nuusiti, hinnati, piljuti ninaga, hirwitati ja õhati kadeduse pärast.

Siis hakati mõrsjast enesest kinni, kisuti tal wiimane hilp seljast, koputati, silitati, wajutati, pigistati ja urgitseti, proowiti naha peenust ja luie tugewust, soonte sitkust ja künnapu kõwadust, mõõdeti rinde kumerust ja niuete laiust ja lõpetati asi mõne niisuguse wõttega, mis poisid naerul hirnuma ja tüdrukud punastades ning silmi maha lüües kihistama pani.

Lõpetati sügisesi töid, tuldi kesköösel üles, aeti ahe maha ja kihutati rehe all hommikuni hobusid mööda kahisewat pahmast, puistati ja kanti põhku küünidesse. Siis algas wäljalt rõukudest sissewedu ja uue rehe ahtmine ja õhtuks oli rehi paksu suitsu ja röske ahtme auru pilwe sees.

Wäljal aga kündsiwad sulased kõrt, waresed kõndisiwad wärskel waol waglasid ot-sides ja warblased ning mustad räästad lendasiwad parwedena ühest kohast teise.

Harwa kuuldus kõrgel kaeblik kurgede kruuksumine ja pilwele joonistatud punkti-line kolmnurk liikus pikkamisi lõuna poole. Seal lendas suwi jahedate tinaste pilwede all lõuna poole ja saatis jumalagajätte hüü-deid alla neile, kes maha pidiwad jääma.

Algasiwad wihmasajud, päewa kolm kihutasiwad hallid pilwed huntide karjadena üle taewa, läbi wihma tiheda wõrgu paist-siwad metsa tumedad piirjooned ja õues ning teedel oliwad lainetawad weelombid.

Poeti majadesse warju, õiendati kodu-seid asju ja jooksti ainult hädapärast üle õue, riideid kõrgel hoides ja üle lompide hüpates.

Anton ei püsinud toas; wana kaabu sü-gawale pähe wajutatud, säärega saapad ja-las, käed kuue taskus, astus ta üle läwe, külme piiskasid otse näkku sadada lastes ja wahtis läbi wirwendawa halli wõrgu metsa poole; läks siis pehmet kõrt mööda

tõuwäljale tuulest lõhutud rõukusid kohen-dama, luusis metsa äärt mööda ümber kün-tud wäljade ja tuli lähimärjalt koju, mõt-ted laokile ja meeleolu rahutu, nagu me-remehel, kes sunnitud paigal seisma.

Mõne päewa pärast waikis tuul, aga taewas jäi pilwe, udu läbipaistmata pak-suks ja õhk oli wesine, nii et mets ja ka-tuseräästad päewad otsa tilkusiwad.

Inimesed oliwad waikseks jäänud, jutt oli weniw ja igaw, tulewiku-waated nukrad, ja iseenesesse wajunult aimati kõige kadu-wust ja tunti terawamalt üksilduse iga-wust.

16.

Siis, ühel õhtul lõi lääs pilwe alt lõõ-mama, pikk terawa-otstega werew wöö ula-tas taewa weerel üle wesikaare ja läks pik-kamisi laiemaks. See oli kui kauge lootuse kuma, mis pikkamisi ära peletab madalale wajunud rõhuwa nukruse pilwe. Waadati kaua punasesse ehasse ja mindi magama.

Taewas oli jälle silma awanud ja maa peale waadanud.

Ao ajal tõusis Anton, äratas Antsu, pis-tis kapist kristallkümmeli pudeli põuetasku ja werewast päewast oli ainult kitsas käär üle Puhtalewa wälja, kui nad juba üle wälja metsa poole sammusiwad, kirwed kaenlas, säärega saapad jalas.

Mindi otse läbi metsa, üle Toho-oja soo-nestiku, kus wesi hädalaheina ladwuni tõus-

nud ja waewalt märgatawalt põõsaste ja kaskede wahel lookledes, käärusid ja kõwerusi tehes lõuna poole jooksis, kusagil kaugel teiste ojade ja tirekestega ühes koos enesele sügawama haua kaewas ja weski tammidel kohisedes suure jõe poole ruttas. Ainult ühelt kiwilt teisele karates oli wõimalik kuiwejalu üle pääseda, lasti siis mõne metsatalu wäljast otse läbi, ja hingati kergemalt kui kroonumets algas, kus kõrgete latwade wahelt tükike sinikashalli taewast paistis ja all sirgete sammaste wahel nagu poolpimedas kirikus õudne ämarus oli.

Siin laskis Anton Antsu ees käia ja käskis otse metsawahi maja juurde minna. Sisse läks aga Anton üksi, rääkis midagi tarbepuist ja jättis kristallkümmeli pudeli sinna.

Siis mindi metsa ja Ants, oma üleolekut tundes, seletas pikalt-laialt, kus lausa okaspuu mets, kus segamets, kus wana, kus noor kasemets, kus pool palju kuremarju kaswab ja kust iseäranis häid angupuid wõib leida.

Mindi Antsu juhatuse järele, kuigi Anton seda hästi ei usaldanud, ja kui wiimaks tõeste kasemets algas, läks igaüks oma poole.

Kui sirged need peenetüwelised kerge ladwaga kõrged kased oliwad, nii saledad ja paenduwad, et vähemagi tuulepuhangu juures nõtkusiwad! Kui kergeste libises pilk noolena mööda walget joont peatamatalt pilwede poole ja näis hingege sinna ühes wiiwat!

Aga see ei rõõmustanud Antoni, see ilmaaegne iludus äritas teda ja äratas hinges mingit lootuset igatsust. Mis oli kasu neist tuhandeist saledaist tüvedest, ühesarnastest ja nagu ülearustest! Eks wõi neist igauks teise aset täita, kõlbab üks tarbepuuks, siis ka teine ja põletispuuks on kõik kõlbulikud.

Mis aitas siin hommikune erksus, tahtejõu pingutus ja arukas mõte! Anguwaht wõib hea õnne puhul parema puu leida, iga untsantsakas wõib kauni kõwerusega küljepuu peale juhtuda, selle abil oma õnne rajada ja tema üle hirwitada, kui ta kohaste kõwerusega kaske ei juhtu leidma!

Aga see on alles algus, trööstis ennast Anton. Need on esimesed sammud, ei wõi ometi kõik kased kõwerad olla ega ole tema kunagi kannatuse puudusel ühtki asja alguses katki jätnud.

Ja itsme kaupa hakkas ta metsa läbi käima, mõni werst edasi, mõni werst tagasi, kannatlikult ja ükskõikse rahuga nagu hobune odre iwades wõi pahmast tallates keskööst keskhommikuni rehe all ringi käis.

Päike oli kõrgel, aga metsa all sammaste rägastikus oli ikka weel ämar, taewalapid latwade wahel oliwad helesinised, wiimased lehed langesiwad waikse krabinaga samblasse hauda, harwa wihisesiwad raagus ladwad ja noored kuused mustasiwad tüwede wahelt widewiku salapärasuses.

Käidi keskhommikuni, siis tuli Ants kokkuräägitud kohale, wõeti leiwakott lahti ja söödi samblasel mättal wõileiba ja heeringat, rüübiti pudelist piima peale ja kõneldi esimestest kogemustest.

Ants oli palju häid angupuid näinud, kõweraid kaskesid aga koguni wähe ja nendegi kõwerused olnud liig pikad wõi järsud.

Siis tõusti jälle üles, peideti leiwakott kõrgele kuusepõõsasse ja kumbki läks oma teed.

Metsa-alune lõi heledamaks, ladwad olid wad päikesest walgustatud ja südameski läks rõõmsamaks. Wõis mõtteid mõlgu-tada tulewase elu uususest Toho-oja talus, kus noor naine, walge põll ees, paeltega selja taha saleda paenduwa piha ümber seotud, kärmeste aida ja toa wahet käib, eeskambris tüdrukutega wiimaseid õhtusi asju õiendab ja siis tagakambris sāngi kohendab, puhas ja saledajooneline, käewarred nagu need kased.

Ja Anton kiirendas samme, katsus pilguga kaugele tüwede wahelt läbi tungida ning tundis kerget wõpatust kui eemalt mõni kõwerus wālgatas wõi kask lāngus teiste wahle oli wajunud. Aga lähemalt waadates oli kõwerus liig pikas kaaris wõi wiltu wajunud kase kāānak liig järsk.

Saadi lõunal kokku, tehti leiwakott ja piimapudel tühjaks ja mindi Antsu poolt teadupärast pandud kõwerat kaske kaema.

Suusõnalise seletuse järele oli see kõlbaw, kui tahumisega natuke tagant aidata, nagu Ants ütles.

Tähendab, poole päewaga on üks käes, arutas Anton iseeneses. Läheb nii edasi, siis wõib ettewalmistusi kindlaste kiirustada ja kõige piinlikum asi on kaelast ära.

Kas see kask aga kõlbab? Ants tunneb küll hästi angupuid, aga korrapäralist saani külge ei ole ta wist enam kaua ajal näinud. Ja kui tema juba leidis, et tahumisega natuke tagant aidata tuleb, kas ei ole siis see kõwerus õige kahtlane?

Ants läks hüpeldes ees, maad mööda mao kombel looklewate juurikate otsa komistades, oma ette kirudes ja angupuid wahtides.

Pika otsimise järele jõuti kõwera kase juurde, Ants jäi seisma, tõukas kirwe ninaga walgesse tüwesse ja ütles:

„Ena! Sii sama ongi. Kis tiab, kas paremat saab!”

Antoni süda põksus kuuldawalt. Ta astus kase juurde, mõötis seda silmaga ja kirwe warrega, waatas lähedalt ja paari sammu tagant, pidi juba raiuma hakkama, astus weel takseerides mõne sammu eemale ja jäi kahtlema.

Kes teab, ehk oleks ta ühe küljepuu siit wõtnud, aga järsku tuli tal meelde Mõhe Juhani mõnitaw ja kõrk pilk, mis ta hariplikult saani puie peale heitnud, neid pere-meeste käest wastu wõttes.

„Ei, ei kõlba!“ ütles ta Antsule. „Otsi õhta pääwa weeruni ja tule siss metsawahi wällä weerde.“

Siis läks kumbki oma teed, oli kuulda ainult kuiwanud lehtede kröbinat enese jalge all.

Oli ta kannatlik olnud kõiges muus, miks mitte ka selles. See oli üks juhtumine elus, kõige suurem sündmus, mis muudab senise olemise ja põhjaliku pöörde toob. On tal siis õigus esimesel päewal tühimust tunda!

Metsa all lõi warsti widewikuks, tuli üksikuid puid mõne sammu tagant silmitse-da ja pikkamisi edasi minnes ümbrust hooliga wahtida.

Noored kuused hakkasiwad saladuslismalt mustama, harwad pihlakad näisiwad kauge wastutulejana ja kasetüwed walendasiwad leerirõiwis neitsidena. Poolämara metsa all näis nii palju elawaid olewusi, kõik liikumatad, aga walmis korraga üksikule kõndijale wastu astuma ja inimese keelil kõnelema. See ei sünnitanud hirmu, aga salajane ärewus sundis aeg-ajalt paigale jäädes peatama ja südame põksumist kuulatades mustawaid ning walendawaid kogusid wahtima, kas neist wahest keegi ei liigu, kas nad kõik ümberringi elama ei hakka ja üksikule käijale kui teise ilma olewusele peale ei lange.

Agas üksi neist ei liikunud, ja sügawas waikuses oli harwa mõne kuiwanud oksa langemise krabinat ja enese südame põksumist kuulda.

Anton pööris metsast wälja, täna ei olnud ta midagi leidnud, Ants ka mitte.

Tuli meelde Kassi Märdi lugu, mida Ants jutustanud. Kaks nädalat otsitud kahe mehega. Kui ka nüüd nõnda läheb? on ju kõweraid puid nüüd vähem kui enne-malt. Mis ütleb maailm, kui teada saab, et Toho-oja Anton päewade kaupa kroonu metsas ümber kolab! Naerdakse muidugi tema naisewõtu walu üle, arwatakse, et ta ilma enam tundi elada ei wõi.

Kas mitte seda esimest asjata teekonda wiimaseks jätta?

Anton jättis wastuse andmata ja mõtles muude asjade peale.

Nad lõikasiwad läbi wälja nurkade, üle heinamaade, kus põõsad pudulojuste karjana mustasiwad, piirasiwad mõnda metsatalu, et soowimata nägijate silme eest kõrwale jääda ja jõudsiwad poolpimedas tüdinult koju.

17.

Kas weel otsima minnakse wõi ei, seda Ants ei teadnud, wõib olla Antongi mitte. Ta läks järgmisel päewal weskile, siis linna, ja kolmandal päewal kohtumaja juurde.

Neljas päew oli püha ja peakohtumehel oli kerge põhjust leida wallawanema poole minekuks. Midagi pidi selguma. Ta ei tahtnud midagi küsida, ainult selgusele jõuda, kas peab see tüdimuse tundmus alati ükskõiksust tähendama wõi tuleb see esimeste sammude asjatusest.

Ei pannud hobust wedruwankri ette, mille mürin kahtlemata üle kihelkonna oleks kostnud; ei seadnud ennast kõige peenemine riidessegi, mis wastutulejates kahtlemata walearwamisi oleks tekitanud.

Tülba peremees seisis õues, naeratas oma heasüdamlise paljaks aetud sügawakortsulise näoga ja pigistas Antoni peene sõrmelist kätt oma laias peos.

„Astume sissepoole, wallas natuke wilu-wõitu“ ütles wallawanem.

Üle kõrgete läwepakkude läbi pimeda wööruse ja ämara eeskambri mindi tahapoole.

Anton kaes kartlikult ümber ja kuulis selgeste südame põksumist. Ennem ei olnud seda kunagi olnud.

Tagakambris laua ääres istus see, keda ta kartnud. Tõusis üles ja sirutas saleda käewarre wälja.

Kus oli nüüd jäänud Antonis esimene peremees üle kihelkonna ja peakohtumees! Ta oli segane kui laps ja kogeles midagi abitut ja wist õige rumalat, naeratas kohmetult ja liiga kõwaste ega märganud mitmekordset istepakkumist.

Siis hakkas ta pikkamisi jälle harilikult taipama, peremees pakkus sigarit ja Anton pani tule otsa. Tihe suitsuwina suurendas wäikeste akendega toa ämarust ja warsti oli siin mõnus juttu westa walla asjust, kirjutaja kriukadest ja piima-ühisuse ärist. Truuta käis paaril korral eeskambris, istus aga muidu truubi ääres wastu walget.

Aga see ei olnud enam see Truuta, mis enne, kõrk, teraw ja külm.

Näis mööda olewat see aeg, kus wõideldi wastupidawust proowides uhkuses, külmuses ja ükskõiksuses. Kumbki ei olnud wõitnud, mõlemad oliwad teineteist hindama hakanud ja wõisiwad nüüd lihtsalt rääkida kui inimesed, kelle wahel ei ole ülearust soojust ega waenulist jahedust.

Aga suitsupilwe taga redus olles ja wallowanema tütre seletusi piima-ühisuse wõi perepidamise asjus kuulates laskis Anton pilgu libiseda järsult otsaesiselt üle peenejoonelise näo ja siis mööda saledalainelist joont walgel bluusil ja hallil undrukul kuni kinga ninani.

Ja sellest imelist ergutust saades wõttis ta sigari suust, ajas enese järjel sirgeks ja hakkas rääkima, natuke kõrgel toonil, aga mehise selguse ja kindlusega sõnu lõigates. Nagu oleks teda kuulanud walla täiskogu wõi piimaühisuse koosolek, nii seletas ta, kuidas ilmas peab elama ja asju ajama ning lõpetas põlgliku etteheitega kõigi nende poole, kes aga kergelt ilmas läbi katsuwad saada ja päewa õhtusse saata homsest hoolimata. Ta laskis paista enese üleolekut, ei salanud enese waewa awalikkude asjade ajamises ja hooples isegi natukene oma töö-armastusega ja lõbudest loobumisega.

Wõib olla oleks selle jutluse järele isegi wähe piinlik waikus tekkinud, aga parajaste tõi tüdruk kohwi ja wõileiwad lauale,

Truuta palus lauda istuda ja üleminek lõbusa weste juurde sündis iseenesest.

Oo, see Anton ei olnudki nii igaw ega kuiw, ta mõistis isegi nalja heita ja lõbusaid lugusid puhuda, kohwilauale ja pühapäewa-õhtusele widewikule kohaseid.

Laskis isegi mõne noole, mille sihtjoont ainult alguses märgata wõis, langemise koht aga waewalt aimataw oli.

Siiski wõis wallawanem aimata eelolewaid sündmusi ja Truuta wahekorda peakohtumehega.

Lahkumine sündis tulewalgel, kus kambri soojus ja elewus hingedes kõiki oli lähendanud; suruti käsa tugewalt ja lubati palju silme- ja näoilmega.

18.

Järgmisel hommikul tõusti wara ja jõuti metsatalude väljadest üle, kui kellegi silm weel nägemas ei olnud.

Ants ei tunnud peremeest ära, nii lõbusas tujus oli see, kandis kahe mehe leiwakotti ja astus nii kiireste ees, et Antsul järele sai lipata.

Mindi seekord kaugemale, lasti otse mööda laiu sihte kahe okaspuu müüri wahel lääne poole, peatati alles keskhommikul ja wõeti enne tööle hakkamist linnupetet.

„Noh Ants, kui ia küllepuu leiad, wõtame sulle kah naese,“ ütles Anton.

„Mis n'd ma . . .“ Antsu silmad läksiwad naeru pärast kinni, suu lahti, wurrud tõusiwad kui lenduminewa warblase siiwad üles.

„No kas sa miis ei ole wõi!“

Kurku ummistawa naeru wõi nutu läbi sai Ants waewalt kogeleda:

„Kis minusugusele ka tules . . .“

„Ära seda karda. Külas tüdrukid küll. Ma lään isi isamehest.“

Siis tõusiwad nad üles ja läksiwad metsa, igaüks oma mõtetega.

Mõnel esimesel tunnil wahtis Anton põnewa tähelepanekuga läbi tüwede sammastiku, walget kõwerust kauge maa peal tabada püüdes ja metsa kiireste ee kaupa läbi käies, raiesmikkudest kõrwale põigates ja rägastikkudest rüseledes läbi murdes.

Siis süttis üks oksadest ja raagudest läbitunginud kiir ta meelegujutuse nõialaterana ja selle walgusel hakkas ta waatlema pilta mälestusest ja tulewikust.

See oli ühel kewadisel päiksepaistisel õhtupoolel, kui maa kohal hauduw niiske soojus hõljus, soos samblakord juba kulu all sulanud, aga kelts weel tee kohal käijaid kandis.

Nad tuliwad Truutaga kahekesi üle wälja koolitoa juurest alla soo poole, Antonil wiimane koolitalw lõpetatud, mõlemil kõige paremad tunnistused piibliloo wahel.

Wiimast korda oliwad nad täna mänginud, wiimast-paari jookstes taga-ajaja kaugele maha jätnud ja kokku saades tuge-

waste teineteise käest kinni haaranud; oliwad kulli mängides ikka ainult teine teist tabanud — teisi oli liiga kerge püüda ja kaugele jätta! — hingetuks jookstes eest põgenenud ja õnnelikud olnud, kui wiimaks sõbralik mats selga löödi.

Õhtupoole, kooli õuest lahkudes, kui kära waikis ja nad kahekesi üle wälja soo poole tuliwad, oli meel mõlemil raskeks läinud, ei saadud enam sõnagi rääkida, ei waadatud teine teise otsagi.

Anton kui wanem katsus juttu leida, mõnda sõnagi, aga muidu nii tark kooliõpetaja ees, leidis ta enese nüüd rumala ja abitu.

Wiimaks, ühest hallpaju põõsast mööda minnes ütles ta:

„Oless juba paju pilli saass tiha.“

„Ega enne 'i saa kui esimest kõrd müris-
tab, siss lööb paju koor lahti,“ ütles Truuta
lihtsalt ja sõbralikult.

„Ma tiin suwel lepuuust pasuna. Waat seda on alles ilus puhuda. Tia kas teele piass meie karjamaalt seda kuulda olema?“

„Kui õege kõwast puhud ja wagane õhta on, siss wahest kriipsuke kuulusse.“

„Kuula lauba õhtati, siss ma puhun ästi kõwasti.“

„Ia küll, puhu aga mehe moodu, küll ma kuulan.“

„Ma puhun jaanilauba õhta ästi kõwasti.“

„Ia küll.“

Siis katkes jutt, aga südames oli weel rahutum kurbus.

„Tia kas keriku kah lähete suwel mõnikõrd?“

Ja nagu aru saades, et Anton siis siin talwteel teda näha soowib, ütles Truuta nukralt:

„Wõib olla, et jaanipääwal wõi kabelipühal lähme, aga siss pian isaga maantiid mööda sõitma. Eks sa sõeda kah maantiid mööda?“

„Ma'i tia, kas isa wõtab ühes wõi üleüldse laseb minna.“

Siis waikisiwad mõlemad Toho-oja karjamaa lepiku wahel jõudes, ei kuulnud nad sadandete lindude laulu ega pannud kewa-de-õhtupoole ilu tähele.

Maha wahtides läksiwad nad Toho-oja tänawa otsani, andsiwad seal sõnalausumatalt teine teisele kätt ja pöörsiwad kiireste selja.

Anton tundis põlwed nõtkuwat, aga ajas enese sirgeks ja läks uhkelt kodu poole, lootes, et Truuta ainukese pilgugi temale järele saadab ja siis näeb, kui tugew see poiss on.

Oli teisigi päiksepaistelisi mälestusi ja tundide kaupa siin metsa all hulkudes oli neid kena meelde tuletada.

Aga kõwerat kaske ei leitud.

19.

Esimesel päewal tuldi widewikus tühjalt metsast wälja suure sihi peale ja mindi ühte popsi urtsikusse öömajale.

Antoni tunti seal, aga mis tarbepuid ta otsib, seda teada ei saadud, wahest aimati ainult.

Wara õlgedest asemele heites ja und oodates wõis kahtluski salaja südamesse hii- lida, aga Anton oli walwas ja peletas ta kau- ge maa pealt eemale.

Teisel päewal ei olnud meeleolu enam nii erk, peremees ei heitnud nalja ja Ants ei julenud sõnagi lausuda.

Mindi jälle suure sihi pealt metsa ja saa- di lõuna ajal kokku, aga Anton ei olnud mi- dagi leidnud ja Ants oli ainult häid angu- puid näinud.

Kolmanda päewa lõunal tuli Ants äre- wuses peremehe poole, hüpeldes ja lõõtsu- tades.

„Panin tiipärast, tulge waatama, ega paremat änam ei saa.“

„Päris tõesti wõi?“

„No ega's ma nalla tii niisukese asja juures.“

Peremees katsus ärewust warjata ja üt- les leiwakotti õlale wisates jahedalt:

„Eks wõi jo waadata.“

Nad jõudsiwad üle raiesmikkude ja läbi laaside noore kasemetsa alla ja Ants lõi warsti kirwe ninaga wastu kõwerat tüwe.

„Kui sii ka ei kõlba, siss ei ole õigust maa pääl,“ ütles ta uhkeste.

Anton ei lausunud sõnagi, jäi kasest paari sammu kaugusel seisma ja wahtis se- da kui noormees jumalдатud neidu. Siis sülgas ta otsustawalt pihku ja warsti langes

noor kask okste kahisedes oma seltsiliste seast maha.

Ants laasis oksad ja raius ladwa parajalt kohalt maha, arwates, et sellest hädapärast angupuugi wõiks saada.

Üks küljepuu oli käes.

Täna oli koju mõeldud minna, aga nüüd muutis Anton otsuse.

Oli jälle hoogu, tuju ja lootust ning ee kaupa, teine teisel pool sihti, käidi lõpmatu mets läbi.

Mindi widewikus õhtule popsi majakesesse, kuhu saak kaasa wiidi ja wanale Palu Tohwile hoolega kinnitati, et ta seda hoiaks kui silmatera.

Järgmine päew oli pilwes ja tormine.

Metsa-alune jäi ämaraks kogu päewaks, tüwed nõtkusiwad, ladwus oli kui surmaeelne waewlemine ühetoonilise surutud hoigamisega ja wiimased kuiwanud lehed langesiwad samblale.

See ei olnud aeg päiksepaisteliste mälestuste kangastamiseks ega elustawate tulewiku-piltide ärkamiseks.

Oli rõhutud üksilduse tunne siin puie ilmas leegioni wõõraste olewuste seas, kes nõtkusiwad, paendusiwad, õõtsusiwad ja lõõtsusiwad, muljutud oma murest, ja pikaldases heitluses ohkledes waewlesiwad.

Siin oleks üht inimest enese läheduses tahtnud näha, sõnalausumata temaga kõrwu käia ja pimeduse tulekul ennast samb-lasel pingil tema lähedale suruda.

Ja eemalt ämarast tüwede wahelt mustawat pihlakapõõsast silmates käis tuksa-

tus Antoni südamest läbi ja pilk kiindus ebamäärasesse kogusse, kes lähenedes näis liikuwat ja saleda naise piirjooni awal-dawat.

Aga seisma jäädes sai ta aru oma eksi-tusest ja pahandas lapsiku ootuse üle — siin ääretus metsas oma igatsetud neidu näha.

Wara läks pimedaks, ladwad kohisesi-wad weel kaeblikumalt, peened tüwed hõl-jusiwad meeleheitlikult ja kaugel karjus öine olewus ohtukuulutawalt.

Enne kui nad metsamajakesesse jõud-siwad, langesiwad jahedad tibad wastu nä-gu ja sügisene pikaldane raske wihm algas.

Anton waatas korra ülespoole, kus hall wõlw madalale oli wajunud, laskis raskeid piiske otse näkku sadada, mõtles wähe ja ütles siis nukralt:

„Lähme koju!“

Tuule ja wihma käes, läbi metsa, wee-loikude ja poriste wäljade lasti otse Toho-oja poole ja jõuti kesk-ööks koju, läbimär-jalt ja waewalt jalgu järele wedada jõudes.

20.

Lämmis rehetas ahtmata kaeraselja-täiel wäsinud ja külmanud liikmeid soen-dades katsus Anton wastust leida küsimise peale: mis tarwis kõik see waew?

Kui oli ta senini kas linaleotusel wõi sü-gisesel kõrrekünnil nõnda ennast külmeta-nud ja wäsitanud, siis oli sellel selge ja aru-

saadaw mõte: töö peab tehtud saama, maks-ku see wõi terwis.

Aga nüüd waewas ta ennast asjaga, millest ei julgenud rääkidagi ja mille wäärtust oli raske asjalikult hinnata.

Linaleost külma wee sees seistes peode wälja wõtmine ja teiste tööde toimetamine oli niisugune asi, mida tegemata jätta ei tohtinud; aga naisewõtmine ei ole sugugi kohustaw. See on juba enam lõbu-asi.

Ka praegu hilisel ööl siin rehetoa pime-duses üksi olles tunneb ta igatsust, mis teda kaua juba waewanud ja näeb selle ühe kuju selgemine kui teisi päewawalgel oma silma ees. Aga kas ei tähenda see teraw igatsus lapselikukssaamist, nende poiste sarnaseks, kes öösetel mõistlikult oma asemel ei mõista lameda ja külalakkasid mööda ümber aelewad, wõi nende sulaste sarnaseks, kes armastusest mõistuse kaotanud ja naisewõtu järele kusagil sauna-urkas lastekarja nälga ja wiletsust eluaeg kaasa peawad kannatama.

Hea küll, temal ja ta naisel ei pruugi kunagi seda wiletsust näha, aga ometi on ta walmis praegu samasugust rumalust tegema kui waene sulane. Tohib ta enesele seda lubada, mida ta waesele sulasele keelaks? Tohib ta oma ihale järele anda ainult selle pärast, et ta jõukas on? Kõlbab temal, rikkal peremehel, nõrk olla, kuna ta teiselt tugewust nõuab? Mille peale on ta siis veel pärast seda uhke? Oma rikkuse peale? Selle on ta suurema osa isalt pärinud. Oma aususe peale? Ah, see on nii kerge temasu-

gusel jõukal mehel. Wõi peakohtumehe ehk piima-ühisuse esimehe ameti peale? Aga kui ta waese sulasena oleks eluteed alganud? Mis oleks siis olnud?

Nüüd on tund tulnud, kus ta näitama peab, et wahe on siiski tema ja teiste wahel, et ta ometi tugewam on neist kõigist.

Kui aga see igatsus südames nii suur ei oleks ja see sale kuju walide peente näojoontega nii selgeste silme ees ei seisaks!

Kui see teine küljepuu leitud oleks, siis oleks kõik selge! Mis lähewad talle korda kõik need teised, mis maksawad kõik need arutused nõrkusest ta tugewusest! Õnnelik tahaks ta olla, oma pea panna selle inimese põue ja siis magama uinuda.

21.

Lõpetati sügisesi töid, pekseti wiimaseid rehti, künsti kõrt, käidi weskil, sepil, linnas, kohtumaja juures ja piima-ühisuses oli ka õiendamist.

Ilmad oliwad järjest wihmased, teed põhjatud, kirikus ei käidud, simmanisid oli harwa ja inimesed elasiwad igawas üksilduses.

Metsa ei saanud nüüd minna, jalad oleks sügawasse porisse wajunud ja okstelt wett kaela woolanud.

Kohtumaja juurest tulles pööris Anton korra teisele poole ja läks kiriku juurde. Oli juba widewik, wastutulijaid wähe.

Meister oli wist päewatöö lõpetanud, istus paku otsas keset tuba ja matsutas pikkamisi piipu.

Halli kuluga kaetud kulmude alt waatasiwad silmad kui kaks lõwi korraks wälja ja pugesiwad siis jälle koopasse tagasi; teretuse asemel oli ainult ümismist kuulda.

Anton tuges pingi peale, kõhatas, katsumus julgeste wanamehe peale waadata, tegi seda siiski pool wargsi ja ütles wiimaks kõwaste nalja toonil:

„Tulin saani pärast meistrega kõnelema, et kudas oless ja saass.“

„Eks ta ole noorel peremehel ikka naisewõtmise eel saani waja,“ ümises wanamees.

„Saani waja neh, saagu naesewõtmisega kudas saab.“

„Mis säl s's on, eks wõi ju tiha, kui tarwis.“

„No jah, tiha wõiss muidu küll, aga nä äid küllepuid raske saada; Jumal laseb neid wähe kaswada.“

Wanamehel matsus piip enne mitu korda, kui ta nagu iseenesele ütles:

„Kost saadik siis Jumal tarbepuid hakanud kaswatama?“

„Kas meistrel endal wahest mõnda nisset puud tagawaras ei ole?“

„Ei mina wana inime hakka neid ot-sima; kel jänu, sel jalad.“

„Ma arwasin, mõni wahest tee-le müinud, nagu muidki tarbepuid.“

„Ei neid ole kellelgi müia.”

„See on kuradi kiriwane lugu. Mul üks puu ikka au pärast on, aga teist ei saa koskilt.”

„Ega ühe poolega saan kõlba.”

„On ka kuradi mood: niisugused mädanu saanid, nagu jakatud küllepuuga sandimad oless.”

„Mis ta sandim on, näe Mältsu Aadu laskis saani tiha, just kui sia küna, laudadest kokku löödud ja sõidab teesega kui wanamiis. Põle wiga midagi. Paneb lapsed nagu põrsad sisse ja laseb kui piibust.”

Anton tegi kärsitu liigutuse. Ah, kui heameelega oleks ta üles karganud ja selle wanamehe läbi sõimanud. Ei olnud kahtlust, et meister tema üle hirwitab: „Kui soowite, laske niisugune kast teha nagu Mältsu Aadul ja käib küll!”

„Kui kaua teil aega läheb, kui kõik materjal kääs?” küsis Anton natukese aja pärast.

„Kui just kibedaste tarwis, eks siss wõi ka rutata; wõib nädala wõi paariga walmis olla. Parema muidugi, kui rohkem aega, eks sügisel taha mitmed naist wõtta.”

Wiimased sõnad ütles wanamees nalja toonil, lepitawalt ja ulatas Antonile sõbralikult käe.

Niisugusel lasewad nad enesele saanid teha! kirus Anton pimedas mööda keskteed sügawas poris otse koju poole sumpades. Et ta pealegi hirwitada wõiks! Kas ei ole muid saanimeistrid maa peal!

Ja kas ei hoia just tema seda kuradi rumalat kõwerate küljepuudega moodi alal! Keegi jõukas mees ei julge mujal tiha lasta! Ja hingehinna wõtab tühja puukere tegemise eest! Ma ostan linnast saani, misukest siin kiagi nähnud ei ole!“

Ilm oli pime kui kott, teel sügaw pori ja wihma sadas sorinal.

22.

Kui aga esimene külm mõni päew hiljemine pinda kahutas, ei läinud Anton linna, waid jälle, leiwakott seljas ja kirwes kaenlas, kroonumetsa poole. Ants läks hüppeldes järele.

Oli juba tuimus hinges ja kihutajaks enam kangekaelsus, mis ühtki ettewõetud asja kergeste katki jätta ei lubanud.

Käidi weel kaugemaid kohti läbi, söödi waikides sihi ääres künka otsas istudes lõunat ja mindi õhtul tühjade kätega popsi poole öömajale.

Kuulujutt oli läbi metsa sügawuse sinagi jõudnud ja Tohwer ütles õhtul, kui Anton juba Antsuga õlgedel sirukile oli:

„Te otsite saani küllepuid! Ja, ega siin nalla asi ole! Sääl piab inimesel ikka kange walu olema, mis teda nõnna kawwa taga kihutab kui puu leitud, õhõhõh!“

Anton ei wastanud midagi, laskis seda kõrwest mööda minna ja hakkas warsti norskama.

Teisel hommikul tõusti wara, hulguti lõunani, söödi ja hakati läbi metsa koju poole minema.

Lühikese otsimise järele leiti kask üles, mida Ants korra näidanud, Anton aga kõlbmatuks tunnistanud.

Nüüd raiuti see maha, laasiti ära, jäeti ladew sinna paika ja mindi edasi.

Ants kandis kõlbmatut küljepuud, Anton oma nägematut koormat, mis kergem ei olnud.

Saadi õhtul koju, küll juba pimedas, siiski liiga wara. Raba Mari oli midagi Toho-ojalt otsima tulnud ja kauaks lobi-sema jäänud, sest küla-uudiseid oli alati nii hirmus palju ja sügisesed weed nii sügawad, et üle hulga aja südant sai kergitada.

„Näh, peremiis koju jõudnud! Noh, kas saite ilusad küllepuud?”

Anton wiskas eide poole kurja pilgu:

„Mis küllepuud?”

„Noh, kõik maailma rahwas juba tiab. Nää, Puhtalewa poisid tehnuwad juba lau-lugi:

„Anton kosib külleluud —
Otsib saani weerepuud.”

„Mis sa lõhwerdad, tõbras!” kärgatas Anton.

„Ega's mina! Ma ainult ütlen, et nõnna tehnuwad... Niid poisid jo hirmus häbematad! Ega's mina midagi!”

Mari läks minema ja Antoni kuuldi hilja ööni tagakambris edasi tagasi käiwat.

Nii ongi ta maailma rahwa naeruks saanud! Ei ole lõpuni jäänud puutumatuks, nagu senini olnud.

Ei! Metsa ei lähe ta enam! Ei lähe!

23.

Järgmisel päewal mõõtis ja tahus ta kaua poolkõlbmatut küljepuud, wiskas ta wahel maha ja hindas põlglik-kibeda pilguga, wõrdles teise, kõlbulikuga, wõttis siis jälle üles, silus ja tahus.

Ei, nii see ei kõlbanud!

Anton käskis katla wett täis panna ja tule alla teha. Ise mõõtis ja tahus ta painet, mis toa seina külge nurga juurde kinnitatud. Selle peal oli senini ree jalassid paenutatud, nüüd pidi ta saani küljepuud kõlblikuks aitama teha. Löödi uued obadused paine otste juurde ja eemale, mõõdeti ja jooksti toa wahet.

Katlasse pisteti kõlbmatu küljeluu ja lasti keeda. Antsule näis see nii naljakas, et korraks wurrudki lenduminewa warblase siiwadena tõusiwad. Aga need langesiwad warsti — peremehe nägu oli kui sügisene pilwes ilm.

Ühes aurupilwega kargas Anton wiimaks toast wälja, keedetud küljepuu käes. Paari sammuga oli ta paine juures, pistis puu otsa painepaku ja obaduse wahele ning hakkas teist otsa alla suruma. Ants kargas

appi ja kahe mehega litsuti küljepuu pikema otsa peale.

„Ettewaatlilikult! Pikkamisi!” kamandas peremees ja aegamööda wajutati otsa alla poole. Juba oli see nii madalal, et rinnuli peale wõis lasta ja ainult kätega ei pruukinud suruda. Ants waatas peremehe poole ja wurrud hakkasiwad tõusma, aga Anton jäi tõsiseks.

Kas wajutas nüüd Ants korraks liiga järsku, wõi pragises koor paendumisel ja kohutas paenutajaid, aga järsku käändus puu paine ja obaduste wahelt wälja ja mehed kukkusiwad käpili.

„Kuradi molu! Ma ütlesin: ettewaatlilikult!” wandus peremees.

Silmapilgul oli ta maast ülewal, pistis puu uueste paine wahele ja jälle hakati teist otsa alla wajutama.

„Ole sa, kurat, nüüd ettewaatlilik!” manitses Anton ähwardawalt.

Pikkamisi kui kella seier wajus nüüd ots alla poole, ikka alla poole, kuni ühe tugewa naela taha wäheks peatama pandi.

Aga weel oli tarwis paenutada, enne kui tarwilist kõwerust küllalt; jalga poolteist madalamal oli obadus, mille taha ots pidi ulatama, siis oli kõlblik kõwerus käes.

Peremees oli wäheks mõttesse jäänud. Kes teab, mis ta mõtles. Wõib olla, kujunes silme ette, kudas see küljepuu, kollaseks wärwitult triibulise teki alt wälja paisatab ja see tekk tema ning Truuta jalgu katab, mis teine teise külge puutuwad. Läbi tuisu ja lumehangede kihutatakse kirikust

koju poole, sajande aisakella helina saatel, et pidutseda ja siis elu hakata elama, kus ta enam üksi ei ole.

Siis kargas ta jälle puu kallale, Ants tema järele ja aegamööda wajus ots alla poole.

„Lase sa pikkamisi lahti, ma katsun üksi,” ütles Anton. Ta oli oma õnnele liig lähedal ega usaldanud enam teise käsi, kes hooletud wõiksiwad olla: põlwili olles wajutas ta wõimsa õrnusega otsa alla poole.

Puudus weel kämbla laius, siis käis järsku praksatus, pind oli puruks murdunud. Anton laskis järsku käed lahti ja puu langes painelt seina äärde.

Ants karjatas tasa, peremees oli põlwili jäänud, ja wahtis oma ette puu peale, nagu oleks seal surnukeha lamunud.

Siis tõusis ta pikkamisi üles, wahtis weel natuke aega puud, tegi käega järsu tõrjuwa liigutuse, pööris silmad kõrwale ja läks aeglaselt tänawat pidi kaasiku poole.

Seina ääres aga lames murdunud puu ja Ants pühkis korra käiksega poolsalaja üle silmade.

24.

Oodati põnewusega Antoni otsustamist. Teda oli alati eeskujulikuks meheks peetud, nüüd pidi ta eeskujuliku sammu astuma.

Aga missugune samm oleks eeskujulik? Selle üle waieldi palju.

„Ega's ta põrunu ole, et niisuguse tühja asja pärast naese wõtmata jätab! Ta wõib linnast tia misukese saani tuwwa.”

„Tal uhke waim sehes. Ei niisuke iga-suguse saaniloksuga maailma naeruks keriku sõeda.”

„Kas sii ükskõik ei ole, misukese saaniga inimesed keriku sõedawad! Pia-asi on, kudas nad pärast elawad.”

„Meiesugustel on ükskõik, aga niisuketel mitte.”

„Siss ei saass änam kiagi paari minna, kui iga tühja asja pärast kohe plaan katki piab jääma.”

„Kui mina Antonist oless, ei mina ka ükskõik misukese saaniga kosja sõedaks.”

„Oless ja oless... Missa nüüd siss niisuke ei ole!”

„Siis ma oless otsast pääle nõnna pidanud olema. Nüüd ei paness seda ühte tegu kiagi tähele. Asi on nõnna, kui kellelgi alati puhas pendsak sellas on, siss pannasse kohe tähele, kui kõige wäiksem kõrreke külles juhtub olema; kui sul aga alati määrdunud rõiwad, siss ei pane seda kiagi pahast.”

„Jõwwad sa siss alati nõnna olla, et täpetki laita ei ole.”

„Igaüks muedugi ei jõwwa. Aga mõned jõwwawad ja piawadki jõudma.”

„On sii siss mõni halb asi, kui ta lihtsa saaniga keriku sõedab? On sii mõni täpe kuwwe wõi pendsaku külles?”

„Seda küll mitte. Aga ikkagi on siss Anton sii kõrd oma uhkusele alla annud. Ja Truuta nõnnasama.”

„Ei nemad alla anna.”

„Eks nääme.”

„On loll kui alla ei anna.”

„On kange miis, misukest kogu kihelkonnas ei leidu.”

„Eks waatame, kas ta on nii kange miis.”

25.

Need oliwad siiski kerged noored inimesed, kes nõnda waidlesiwad, lapsikud ja rumalad, kes weel wõimatuid asju wõimalikuks pidasiwad.

Nad uskusiwad weel, et inimesi leidub ilmas, kes suudawad loobuda lõbust, mille maitsemiseks ainult käe sirutamist waja; nad uskusiwad weel, et inimesi on, kes suuri asju korda wõiwad saata, ja mida vähem neil enestel selleks jõudu oli, seda enam nõudsiwad nad teistelt.

Kes jätab naise wõtmata, ilusa, rikka, naise, ainult tühja asja pärast? Ja kuigi Truuta oleks sõge ning meest põlgaks saani küljepuu pärast, siis on ometi ilmas weel teisi peretütteid, kes ihaldawad mehele minna, kes ööd ja päewad unistawad tugewa mehe kaisutustest ja sügise ning talw läbi õhtuti kella kõlina lähenemist arwawad kuulwat.

Nii arutasiwad mõistlikud, elutargad inimesed ja toetasiwad oma arwamistes ko-

gemuste peale. Selle järele tegiwad nad ka targalt ettewalmistusi, et siis poleks tarwis koera söötma hakata kui hunt juba karjas.

Pandi kangad üles, et pulmariietega õigeks ajaks järjele jõuda, jäeti mitmed pulmad katki — kes oleks weel neile tulnud, kui palju tähtsamad lähenesiwad! Käidi laatadel hobusid wahetamas ja ostmas, wärwiti ja rautati saanisid, telliti uusi, kuigi ilma kõwerate küljepuieta.

Seati ööd ja päewad kõige edumeelsemale alusele rajatud walimese korra järele pulmaliste nimekirju kokku, selle juures siiski waranduslist ja hariduslist seiskorda aluseks wõttes, täiendati ja parandati nimekirja. Walitud wõisiwad saada ainult maapidajad, peale selle weel paar kooliõpetajat ja wallakirjutaja. Kandidatisid seadsiwad kõik üles, maaomanikud, külaharitlased, popsid ja teenijadki.

Ei wõinud ka enam hooletu olla: niisugused jõukad inimesed wõiwad paari kuuga nõnda kaugele jõuda, kui teised poole aastaga! Juba käidi suurema hoolega, sügisest põhjatust teest hoolimata kirikus, et esimesena kantslist mahahüüdmist kuulda ja sellest kõigile kõneleda.

Aga kantslist hüüti ainult popside ja teenijate nimesid, arwa sekka mõni perepoeg peretütrega.

26.

Anton otsustas.

Oli tõeste selleks juba wiimane aeg. Mitte kõigi nende kergemeeliste ja uudis-

himuliste ootamise pärast; nende wastu ei olnud tal kohustusi.

Tarwis oli iseeneses selgusele jõuda ja oma otsusest sellele teatada, kellele ääriweeri mööda ootuse lootusi antud.

Ei olnud kerge otsustada. Esimest kord elus tundis Anton enese nõrga olewat ja otsustes kõikuwat, nagu need sirged kased seal wälja taga kaasikus sügisese tuule käes.

Hommikul oli kõik kindel, südames oli ükskõikne rahu ja mehiselt tahtis ta kannatada ajuti tulewaid igatsuse hoogusid.

Aga õue astudes ja pilku kaasiku poole heites nägi ta walgeid neitsilikka tüwesid ja mõni neist näis elawa inimesena seiswat, sirge ja sale. See walge kask seal wõttis naise keha piirjooned, mida waadeldes meel kui joobus.

Ja korraga oli jälle südames nõrkus ja kiusaja mõte sosistas kõrwa:

Mis tarwis ennast piinata! Otsusta ja ole õnnelik!

Aga ei, tarwis olla tugew!

Ehk ta läks lauta ja talli, andis heinu hobustele ja mullikatele, kes sõbraliku hirnumise ja inisemisega teda terwitasiwad.

Kellelegi tahaks ta näidata oma loomi, kes nende üle rõõmu ja headmeelt tunneks. Ta waatab kõik üksikult läbi ja seletab kellelegi, keda enese kõrwal näeb wiibiwat, kui wana see Kүүdik, missuguse lehma poeg, kunas Lehek lüpsma saanud ja et aher Kirjak ära tuleks müüa.

Hobuste juures peatab ta pikemalt, need on talle kui mehele iseäranis armsad. Neid silitab ta pihta mööda, patsutab palge peale, annab neile oma peost heinu, ütleb meelitussõnu ja jutustab Truutale nende elust ning esiwanematest.

Õue astudes on tal häbi enese nõrkuse pärast ja wägise pöörab ta mõtted majatalituste peale, seda üht asja otsustamata jättes, aga iseeneses alalist meeolelu kõikumist siia ja sinna poole tähele pannes.

Keskpäewal oli südames wäsinud tuihus, nagu teekäijal keset pikka tolmusteed, kui alguse hoog kadunud ja lõpu lähedus ei tiiwusta.

Kui aga päew madalamale wajus ja ämarus metsa ja kauge küla piirdeid tumestas, kui üksikuist puist ja majade rühmadest järele jäiwad ebamäärased rühmad, siis ärkas südames teraw igatsus, mis rahu ei annud ja kohast paika kihutas.

Oli sügisene selge õhtu. Wesikaarest puhus lahe tuul ja lääts leegitses lillawerewaist pilwist.

Anton läks üle wälja heinamaale harwade kaskede alla, korjas sealt puhmaste ümbert warsakapju ja annetas nad — ainult ettekujutuses — oma armsamale.

Kaua kõndis ta wäljade ümber ja heinamaal, kuni pimedaks läks ja lääts juba kahwatuks löi. Aga süda leegitses weel tulisemalt ja käsi warsakabjakimbukesega wäris.

27.

Anton otsustas.

Ta istus õhtul tagakambris laua ääres, isa waskkõrwadega piibel ees. Selle wahel kõiksugu paberid, maksutähed, lepingud ja arwed.

Seal oli ka isa pilt, mis Kõrdi Mari poeg surma-aastal kadunust wõtnud.

Wana Toho-oja peremees istus õues kambri seina ääres, pea paljas, kõrwa ääred kuuestkümnest aastast hoolimata ainult wähe hõbedased, kõhnapoolne sügawajooneline nägu hoolsalt paljaks aetud, nina kõrwalt ja suu nurkadest lookas allajooks-wad waod, sügawad ja huuled nii tugewas-te wastastikku surutud, et lõug terawana ettepoole ulatas; kulmude wahel loodis waljuse korts, kitsalõikega silmade pilk käskiw ja uhkelt loobuw, walge rätt kaelas, säärega saapad jalas, pindsaku nõöbid kõ-waste kinni ja peod põlwile surutud.

Ta oli wana, nagu need praolised hallid palgid selja taga kambri seinas, aga weel pehastamata nagu needki.

Tema jõulised, pikaldased terawnurges-lised liigutused ja natuke kõrge, waenulise kõlaga hääli oli Antonilgi, seda teadis ta, tundis selle üle headmeelt ja oli uhke, sest isa juures oliwad need omadused lugupida-mist ja kartust äratanud, kuigi wähe armastust.

Ka selles oli ta isa sarnane, et waikides käskis ja ka hea olla ilma sõnadeta oskas.

Tal tuli meelde õhtu enne seda, kui nad wallamajasse läksiwad ja isa koha tema ni-mele laskis kirjutada.

Ka siis oliwad nad nõnda siin laua ääres istunud, sügise õhtul lambi walgel, wask-kõrwadega piibel maksutähtedega ja lepingutega ees.

„Wõta enese kätte“, ütles isa, „mina ei jõwwa änam kõrras pidada nõnna kui tarwis. Ta ei ole kõege suurem koht kihelkonnas, aga paremini kõrras kui teiste karjamõisad. Eks ta oless wõenud suuremgi olla, aga ma ei ole oma elu ajal kunagi ahminud ega joosnud, ega pruugi sul ka seda tiha. Kaks kõrda waliti wallawanemast, aga mina ei jootnud ilmas kedagi ega käenud ennast pakkumas; ei mänginud täiskogu koosolekul lõwwamiist ega kummar-danud wõemumeeste iis...“

Nii oli isa rääkinud.

Mis wõis sellest järeldada praegusel juhtumisel? Naisewõtust ei olnud isa sõnagi lausunud.

Ta waatles jälle isa pilti, seda nägu, mis sügawapraoline oli kui need hallid raudseks muutunud palgid selja taga kambri seinas.

Mis oleks isa tema asemel teinud? Oleks ta wõi hao hobuse hända sidunud ja sellega mõrsja laulatusele wiinud? Oleks ta ennast ilma rahwa naeruks teinud, et aga seda kätte saada, kelle järele süda igatseb?

Ah, kui ei oleks seda igatsust!

Ei andunud ta ennem unistustele; ei suwel, ao ajal esimesena tõustes, päewal

söögi peale waewalt silmi kinni lastes, eha ajal wiimaseid talitusi lõpetades ja magama minnes homseid töid kawatsedes; ei ka talwel, kui ta teiste peremeeste wiisi ei wedelenud, waid wedusid wõttis ja õhtul linnast wõi metsast tulles lambiwalgel luges.

Ei olnud unistanud kunagi.

Miks jääb ta nüüd kuulatama sügisese tuule kaeblikka ohkeid ja nutust undamist kambri akna taga? Kuidas on ta ennem ikka kurt olnud selle sügisöise üksildase rändaja kurwa laulu wastu! Nüüd kuulab ta seda osawõtlikult ja südamesse ärkab pikkamisi haledus, nii et ühes aknatagusega nutta tahaks! Miks tunneb ta ennast nüüd üksi ja mahajäetud, sel sügise ööl, kui majas enam kuulda pole ühtki hinge ja tuul ainult akna taga hulub? Miks asub nüüd südamesse argus ja salapelg üksilduse eest pikkil sügise ja talwe ööl!

Ah, kuidas tahaks ta nüüd näha enesele lähedal kedagi teist, kes oleks lähedane ja hea.

Ta tõusis järsku üles.

Midagi tuli meelde, mis nõelas.

Ta nägi oma südame paljastatuna kogu kihelkona ees, kõikide rõõmuks ja heaks meeleks.

Nad näewad teda eneste sarnase olewat ja on talle tänulikud selle eest: kõik inimesed on ühesugused.

Ei ole kõrgusi ega madalusi.

On ainult tasane maa.

Kes on kõnelenud kõrgetest mägedest? See on väljamõeldus, unistajate ettekujutus.

Ei ole kõrgeid mägesid ega sügawaid orge. On ainult soo maa madalate mätaga, muud midagi.

Anton läks õue.

Jahe vihm lõi talle näkku ja tuul kiskus wihaselt hõlmasid, öö oli pime kui kott. Ja nagu nähes selles pimeduses kogu kihelkonna kahjurõõmsaid nägusid, ütles ta neile oma kõrge häälega terawalt:

„Peab ometi mingi wahe olema!“

28.

Wallawanema naabril, Täksi Hansul oli linatalgus ja noored inimesed ümberkaudsest koos.

Truuta oli seal ja Anton ka.

Kõik on juba otsustatud, on tarwis ainult täide saata. Wiimane on esimesest sagedaste kergem olnud. Kas ka täna?

Töö oli tehtud. Eeskambris kogusiwad noored inimesed kokku. Pillimees istus truubi weeres, mütsilott kuklas, pabeross suus, silmad pool kinni, lõõtsapill põlwil hakkas ähkides kinni ja lahti käima, kurblikka hüplewaid helisid, lühikesi ja pikki, üksikult ja hulgana laiale pilludes.

Ja nagu kindel olles oma mängu nõiamõjus wiskas pillimees pea selga, wajutas silmad täieste kinni ja täitis toa winguwate, nuutsuwate, ägawate, huluwate ja kaebawate helidega, neid noori inimesi mingisuguses nutuse meeletuse ja rõõmu hoos hüppama kihutades, nõeludes, piitsutades ja

tiwustades. Need lõõtsapilli helid käisiwad lendwana läbi südame, kõrgemale tõusiwad konsad ja paukusiwad wastu põrandat, kõwemine huigati ja huluti, wõimsamalt pigistati neiu pihta ja näis, nagu tahaksiwad paarid nende helide läbi sünnitatud walu ning rõõmu hoos lendu tõusta.

Anton istus Truuta kõrwal ja waatles seda keerlema kihutatud kogu.

Mis tuleb homme, seda nad ei mõtle, homme on neil nagu täna, nagu eila ja tunaeila. On töö ja hall päew, mida nad nüüd unustawad, oma armsama piha ümber kinni hoides ja metsikus joowastuses keerledes.

Ei suuda nende käsi keegi kiskuda lahti.

Nad weawad wägiwaldselt ühe enesega kaasa sinna, sinna musta ja suitsusesse popsionni, ja silmi kinni pigistades tulewiku eest joowad nad lühikese sõõmu õnnest. Nad rüübiwad üksteise wõidu, nad ahmiwad õnne.

Ka tema on walmis ahmima õnne.

Ta haaraks Truuta ja keerleks temaga joobnult teiste joobnute seas, kõikide rõõmuks ja heaksmeeleks.

Üks liigutus ja Truuta on tema käte wahel, kõik on otsustatud, tagasiminekut ei ole, otsus on joobnult tehtud, aga siiski tehtud ja muutmatu.

Siis on ta nende kõikide sarnane niisama õnnelik, niisama joobnud, niisama nõrk.

Ei, ta ei ole nende sarnane. Ta ei ole ometi nende sarnane!

Aga lõõtsapilli kaeblikud helid teewad teda nõrgemaks, murrawad, paenutawad, muljuwad ja wintsutawad. See õhkki on joowastaw, uimastaw ja nõrgestaw.

Ta tõuseb püsti.

„Lähme wist ühes koju poole,“ ütleb ta Truutale.

Ja nad lähewad pimedal sügise õhtul Tülba poole.

Antonil tuleb meelde wiimasel päewal koolist kojuminek.

Täna on raskem rääkida. On ka nii wähe öelda.

Kui mehiselt ta siis jumalaga jättis ja sirgelt koju poole sammus, kindel olles, et Truuta talle korragi järele waatab.

Enne Tülba õue wärawasse jõudmist on kõik öeldud, mis tarwis.

Ja Truuta on, oma hääles nukrust warjamata, tema otsuse õigeks tunnistanud.

Nad suruwad tugewaste teineteise kätt ja Anton on kindel, et Truuta talle korragi järele waatab.

Aga näeb ta pimeduses, kui mehiselt ja sirgelt Toho-oja Anton koju poole samub, ainult jalad nõtkuwad põlwist.

Lõpp.

